

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه: عبادی، محمد، ۱۳۶۰
عنوان و نام پدیدآور: حقوق و تکالیف جامعه از دیدگاه قرآن کریم / مولف محمد عبادی
مشخصات نشر: قم: حکیم روز، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری: ص ۲۵۶ رقی
شابک: 978-622-737806-1
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه: ص: ۲۵۴-۲۵۶؛ همچنین به صورت زیرنویس
موضوع: حقوق مدنی -- جنبه‌های قرآنی
موضوع: حقوق مدنی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
رده بندی کنگره: BP ۱۰۴
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹
شماره کتابشناسی ملی: ۶۲۴۴۹۳۰

حقوق و تکالیف جامعه از دیدگاه قرآن کریم

مؤلف: محمد عبادی

ناشر: حکیم روز

سال انتشار: ۱۳۹۹

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

قطع و صفحه: رقی، ۲۵۶ صفحه

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

مرکز پخش:

انتشارات حکیم روز ۰۹۱۹۲۵۱۵۴۲۳

کلیه حقوق محفوظ است.

حقوق و تکالیف جامعہ
از دیدگاه قرآن کریم

محمد عبادی

فهرست مطالب

۷	مقدمه ناشر.....
۱۱	فصل اول: کلیات.....
۱۲	مقدمه و تبیین مسأله.....
۱۷	فصل دوم: ادبیات، مفاهیم نظری و پیشینه تحقیق.....
۱۸	گذری بر معانی واژه حق.....
۲۳	معنای فلسفی حق.....
۲۳	مفهوم حق در فقه.....
۲۵	مفهوم حق در اصطلاح حقوق دانان.....
۲۶	مفهوم حق از دیدگاه جامعه شناسان.....
۳۰	رویکرد جدید به حق.....
۳۲	مفهوم حق از منظر قرآن کریم.....
۳۴	جایگاه حقوق.....
۳۶	حقوق مداری.....
۴۰	تقسیمات مختلف از حقوق.....
۴۵	تعریف تکلیف.....
۴۷	تعریف حکم.....
۴۸	نسبت حکم و تکلیف.....
۵۰	رابطه حق و تکلیف از نظرگاه قرآنی.....
۵۱	انسان و حق.....
۵۲	ماهیت و چیستی انسان.....
۵۴	محورهای سه گانه بحث انسان شناسی.....
۵۸	دین، تعالیم قرآنی و حق انسان.....
۶۳	نسبت حق و قانون.....
۶۷	حق و اخلاق.....

نسبت آزادی با حق و تکلیف.....	۷۰
رابطه ایمان و حقوق.....	۷۹
مفهوم جامعه.....	۸۰
تعریف جامعه از دیدگاه اندیشمندان غربی.....	۸۲
دورکیم.....	۸۲
مارسل موس.....	۸۲
رابرت مک یور.....	۸۲
هنری گیدینگر.....	۸۳
سامنر و کِلر (Sumner and Keller).....	۸۳
اگ برن و نیم کف (William.F.Ogburn and Meyer. Fnimkoff).....	۸۳
ژرژ گوریچ.....	۸۴
آیا انسان بالطبع اجتماعی است؟.....	۸۶
فصل سوم: مبانی حق و تکلیف.....	۹۱
منشأ و خاستگاه حق و تکلیف.....	۹۲
منبع هستی شناسی حق و تکلیف با تکیه بر تعالیم قرآنی.....	۹۳
رابطه فلسفه حقوق با فلسفه الهی.....	۹۵
منبع معرفت شناسی حق و تکلیف از منظر آیات و روایات.....	۹۶
منشأ حقوق و تکالیف در اسلام.....	۹۸
مرجع تأمین کننده حقوق انسان چیست؟.....	۱۰۵
تکلیف، تصمیم کننده حق.....	۱۰۶
دیدگاه صدرالمتألهین.....	۱۰۸
حکمت وجودی تکلیف.....	۱۱۰
منشأ و خاستگاه حق و تکلیف چیست؟.....	۱۱۶
قبول و نکول دین حق است یا تکلیف؟.....	۱۱۸
مبانی حق و تکلیف از منظر دین و تعالیم قرآنی.....	۱۲۰

- چه عاملی حقوق فردی و جمعی را ضمانت می‌کند؟..... ۱۲۲
- فصل چهارم: بحثی پیرامون اصالت فرد یا جامعه..... ۱۲۶**
- جامعه‌گرایی و فردگرایی..... ۱۳۷
- آیا جامعه وجود اصیل و عینی دارد؟..... ۱۴۴
- جامعه و سنت..... ۱۵۶
- جبر یا اختیار؟..... ۱۶۱
- یگانگی یا چندگانگی جامعه‌ها از نظر ماهیت..... ۱۶۶
- آینده جامعه‌ها..... ۱۷۱
- فصل پنجم: نقد جامعه‌گرایی از نظرگاه عقلی و قرآنی..... ۱۸۵**
- نقد جامعه‌گرایی از دیدگاه عقلی..... ۱۸۶
- نقد جامعه‌گرایی از نظرگاه قرآنی..... ۲۰۴
- ۱- «قوم»..... ۲۰۵
- ۲- «ناس»..... ۲۰۶
- ۳- «امت»..... ۲۰۶
- ۴- «قریه»..... ۲۱۱
- ۵- «اناس»..... ۲۱۳
- نتیجه‌گیری از بحث‌های نقد جامعه‌گرایی..... ۲۱۳
- فصل ششم: نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات..... ۲۴۶**
- نتیجه‌گیری..... ۲۴۷
- پیشنهادات..... ۲۵۱
- منابع و مأخذ..... ۲۵۴
- مقالات..... ۲۵۶
- سایت‌ها..... ۲۵۶

مقدمه ناشر

انسان که موضوع این عالم است و مرکزیت جهان هستی را عهده دار است، محور همه باید‌ها و نبایدهای علمی و عملی است و او همان موجودی است که خداوند سبحان به جهت استعدادها و خصائصی که در نهاد او به ودیعه گذاشته است، به واسطه خلقت او خود را می‌ستاید.^۱ آدمی به عنوان اشرف مخلوقات، دارای دو بعد است؛ بعد مادی و معنوی. حال این موجودی که دو بعد دارد، دارای حقوقی بوده و تکالیفی نیز بر او واجب می‌شود که در جهت رشد و تکامل اوست. از آنجا که بشر به خودی خود قادر به تشخیص همه حقوق، مصالح و مضار خود نیست، خداوند متعال که علیرغم مالکیت بر نظام هستی خود را موظف به رحمت بر عالم^۲ و هدایت انسان‌ها دانسته است، برای تضمین حقوق در راستای احیای منافع و مصالح انسان تعالیم و تکالیفی تدوین نموده و در مجموعه‌ای به نام دین عرضه کرده است تا بشر با تکالیف خود آشنا گردیده و به حقوق خود دست یابد.

ذات اقدس پروردگار، این تعالیم را در ادوار مختلف تاریخ توسط ارسال رسل و نزول کتب آسمانی بر پندگانش ابلاغ نموده است، هر چند اگر گروهی از مردم از پذیرش این تعالیم و التزام به آنها سرباز زده و روی گردان شوند^۳ از آنجا که در اسلام حق و تکلیف به جز درباره خداوند، در تمامی موارد طرفینی بوده و تلازم بین آنها وجود دارد، لذا تکلیف بدون حق یا حق بدون تکلیف مصداق نخواهد داشت و این

۱. قَتَبَارَكُ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ (سوره مؤمنون - آیه ۱۴).

۲. قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كُتِبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ... (سوره انعام - آیه ۱۲).

۳. وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ. (سوره آل عمران - آیه ۲۰).

مسأله لزوم رعایت حقوق دیگران از طریق انجام تکالیف معین را بیشتر تبیین می‌نماید. چرا که هر فرد در جامعه‌ای زیست می‌کند و در آن همواره در تعامل مستقیم با پدیده‌های اطراف و به ویژه انسان‌های دیگر است. حال اگر در دنیای متجدد امروز و در عصر ارتباطات و گسترده‌گی روابط، احادی بخواند در پرتو زیاده‌خواهی، هواپرستی، نخوت و خود بینی از انجام تکالیف خود رویگردان شود و حریم‌ها را بدردد، این امر در مواردی موجب تصبیح حقوق دیگر افراد جامعه یا گاهی همه جامعه بشری می‌شود. حتی برخی از این اعراض‌ها از انجام تکالیف و رعایت حقوق افراد، بر تارک تاریخ بشریت ماندگار شده و تا سالیان متمادی اثرات سوء ناشی از آن ممکن است جوامع آتی را مورد صدمات جدی قرار دهد و سیر حرکت جوامع را در راستای رسیدن به تکامل و هدف خلقت، منحرف سازد. در تمامی ادیان و مذاهب الهی از جمله زرتشت، یهود و مسیحیت از حقوق انسان‌ها سخن گفته شده و اولین اعلامیه‌ای که در جهان راجع به این امر تنظیم شده است منسوب به کوروش کبیر می‌باشد. لکن باید اذعان کرد که اولین مدعی حقوق بشر خداوند عزوجل است. پس اصل هر حقی از جانب خداست و اوست که براساس مصالح و حکمت‌ها، حقوقی را برای همه قرار داده است.^۱

حقوق اسلامی تنها از عقل و وجدان سرچشمه نمی‌گیرد، بلکه آمیخته با وحی و الهام است که از طرف خداوند توسط انبیاء علیهم‌السلام به بشریت ابلاغ می‌گردد، در اندیشه اسلامی تنها خداوند از مصالح و

۱. مصباح یزدی، محمدتقی: ۱۳۸۸، نظریه حقوقی اسلام، به نگارش محمد مهدی نادری قمی - ج ۳، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

مفاسد کارها، و روابط و پیوستگی‌های امور آگاهی دارد، و در قانون‌گذاری تحت تأثیر هواها و خواسته‌های نفسانی قرار نمی‌گیرد، چون بی‌نیاز و غنی مطلق است. برای دریافت قوانین الهی چهار مرجع صلاحیت‌دار یعنی قرآن، سنت، اجماع و عقل وجود دارد که مهمترین خاستگاه حقوقی در اندیشه اسلامی همان قرآن کریم است زیرا تجدیدی را که انسان‌ها در عرصه ارتباطات فردی، اجتماعی، سیاسی و بین‌المللی بدان نیازمند هستند را به بهترین صورت برای جوامع بشری به ارمغان آورده است.

قرآن کریم به عنوان نسخه‌ای الهی برای شناخت حقوق و تکالیف، جهت وصول به هدف آفرینش و کمال انسانی است. مؤلفه‌های حقوقی که به زبان تکالیف (امر و نهی) بیان شده، علاوه بر اینکه از منشأ اراده و علم الهی بوده، برای رسیدن به همین هدف تدارک دیده شده‌اند. اصطلاح حقوق شهروندی که امروزه با پیشرفت جوامع و رشد مدنیت، به عنوان پدیده‌ای نوظهور شناخته می‌شود، عبارت است از مجموعه قواعدی که بر روابط اشخاص در جامعه حکومت می‌کند. از این روی، موضوع آن چگونگی روابط مردم جامعه، حقوق و تکالیف آنان درباره یکدیگر و همچنین در برابر جامعه می‌باشد. این حقوق بر پایه حقوق انسانی و حقوق انسانی بر پایه برابری انسان‌ها استوار است. زیرا حقوق و عدالت دو همزاد تاریخی‌اند.^۱

۱. جمشیدی، محمدحسین: ۱۳۷۷، اندیشه‌های سیاسی شهید رابع امام سید محمد باقر صدر، تهران، موسسه چاپ و انتشارات وزارت خارجه.

حقوق مدنی، حقوق اجتماعی و حقوق سیاسی از جمله اهم ارکان اساسی حقوق شهروندی می‌باشند که دین مبین اسلام سالها قبل از طرح این موضوعات در مجامع عمومی، حریم آنها را مشخص نموده و جزئیات مرتبط با هر یک را به عنوان حقوق حقّه جمیع انسان‌های عالم تبیین نموده است. همچنین در کنار بیان هر یک، به تکریم، احترام و التزام به آنها تأکید و سفارش کرده است. در این کتاب انسان‌ساز به بسیاری از حقوق و تکالیف مربوط به افراد پرداخته شده است. هدف این پژوهش یافتن مصادیق احتمالی از قرآن کریم است که دلالت بر حقوق و تکالیف مربوط به جامعه داشته باشند. در این رهگذر با توجه به مفهوم وسیع و گسترده‌ای که از واژه حق سراغ داریم، شناخت مفهوم دقیق حق و جوانب مربوط به آن، منشأ و خاستگاه حق و تکلیف و همچنین اهداف تشریع احکام و آثار حق و تکلیف در قدم اول و بررسی اصالت فرد یا جامعه در گام بعدی در راستای نیل به اهداف پژوهشی این مکتوب می‌تواند راهگشا باشد. لذا با بضاعت مزجاء نگارنده به بررسی و تحلیل مطالب مذکور پرداخته و با استفاده از آثار صاحب نظران و نظرات اندیشمندان نتایج حاصله به رشته تحریر درآمده است. امید است که نفوس مستعد را مفید واقع شده و محتوای این کتاب مورد توجه و استفاده اهل تحقیق قرار گیرد. إن شاء الله!

انتشارات حکیم روز

تابستان ۱۳۹۹